

Мандель Р. Я.,
аспірант кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК УМОВА ЗАПОБІГАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ

TOLERANCE AS THE CONDITION FOR THE PREVENTION OF DISCRIMINATION

У статті толерантність розглядається як важлива умова запобігання дискримінації. Толерантність – багатогранне поняття, що характеризує багатоманіття відносин на усіх рівнях. Визначено, що толерантність містить елемент осуду. Освіта характеризується як спосіб формування компетентної толерантної особистості, тобто цілісної системи, котра інтегрована пізнавальним, ціннісним та діяльним складовими елементами.

Ключові слова: толерантність, дискримінація, права людини, цінності, плюралізм.

В статье толерантность рассматривается как важное условие предотвращения дискриминации. Толерантность – многогранное понятие, характеризующее многообразие отношений на всех уровнях. Определено, что толерантность содержит элемент осуждения. Образование определяется как способ формирования компетентной толерантной личности, то есть целостной системы, которая интегрирована познавательной, ценностной и деятельностной составляющими.

Ключевые слова: толерантность, дискриминация, права человека, ценности, плюрализм.

The article deals with tolerance is considered as the important condition for the prevention of discrimination. Tolerance is the multifaceted concept that characterizes the diversity of the relations. Tolerance contains the element of condemnation. Education secures forming the competent tolerant person as the integral system of cognitive, value and action components.

Key words: tolerance, discrimination, human rights, values, pluralism.

Постановка проблеми. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) є однією з основних засад зовнішньої політики держави. 16 вересня 2014 р. ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. У цьому документі визначено заходи, які необхідно здійснити нашій державі з метою поступової інтеграції.

Питання боротьби з дискримінацією у європейських країнах є одним з основних. ЄС контролює дотримання принципу недискримінації державами, які мають намір стати його членами.

Через це актуальним видається дослідження толерантності як важливої умови запобігання дискримінації, яка загострює суперечки в суспільстві.

Аналіз останніх публікацій дає підстави стверджувати, що питання толерантності було предметом дослідження багатьох науковців. В. Логвинчук висвітлював цю проблему в аспекті політичної культури. Н. Захарчук розглядала філософсько-соціологічні моменти толерантності та її роль у міжкультурній комунікації. П. Рікьор і О. Гьофе приділяли увагу толерантності у її зв'язку із справедливістю. О. Губар досліджував толерантність у контексті прав людини. Л. Фр. Свендсен підходив до визначення толерантності з позиції культури самовираження, що є однією з чеснот ліберальної демократії. Проблеми толерантності у своїх працях торкалися також В. Гараджа, А. Іюффе, П. Кендзьор, О. Труш та ін.

Незважаючи на чималу кількість досліджень, проблемам толерантності як умові недискримінації приділено мало уваги. Отже, метою статті є визна-

чення ролі толерантності в аспекті протидії дискримінації.

Виклад основного матеріалу. У Плані дій із лібералізації візового режиму ЄС для України міститься підрозділ «Права громадян, включаючи захист меншин». Відповідно до нього, Україні на першому етапі необхідно:

– ухвалити всеохопне антидискримінаційне законодавство, яке рекомендовано моніторинговими органами ООН та Ради Європи для ефективного захисту від дискримінації;

– активно дотримуватися конкретних рекомендацій органів ООН, ОБСЄ/БДПЛ, Ради Європи/ЄКПН та міжнародних правозахисних організацій у виконанні антидискримінаційної політики, захисті меншин та боротьбі зі злочинами, вчиненими на ґрунті ненависті;

– ратифікувати відповідні документи ООН та Ради Європи про боротьбу з дискримінацією;

– визначити умови та обставини набуття громадянства України. На другому етапі передбачено такі заходи:

– ефективно імплементувати законодавство та антидискримінаційну політику;

– імплементувати відповідні документи ООН та Ради Європи;

– ефективно імплементувати План дій щодо боротьби з дискримінацією;

– провести кампанії щодо підвищення обізнаності громадськості з питань протидії расизму, ксенофобії, антисемітизму та інших форм дискримінації;

– зміцнити спроможність відповідальних органів у сфері антидискримінаційної політики та боротьби з расизмом, ксенофобією та антисемітизмом;

– провести спеціальні навчання для посадових осіб правоохоронних органів, прокурорів та суддів,

які потенційно залучені до розслідування злочинів на ґрунті ненависті [1].

Незважаючи на значні напрацювання в антидискримінаційній сфері (наприклад, прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»), у державі й до сьогодні залишається формальний підхід до питань протидії дискримінації. Варто погодитись із твердженням, що дискримінація – це тривала характеристика суспільних відносин будь-якої країни в історичній ретроспективі, тому її подолання потребує розробки та впровадження широкого спектра не лише правових, політичних, а й соціальних, інформаційних, культурних механізмів протидії. Їх напрацювання й ефективно застосування можливе лише в тісній взаємодії держави і громадянського суспільства [2, с. 305].

Важливо також на рівні самосвідомості людей культивувати толерантність. Роль толерантності в суспільстві трансформується до певної системи правил поведінки з універсальними та самобутніми цінностями [3, с. 10].

Слово «толєрантність» походить від латинського *tolerantia* і означає «терпіти або зносити щось». Поняття «толєрантність» було вперше сформульоване у зв'язку із проблемою нетерпимості, що спричинила Тридцятирічну війну. Англійський філософ Дж. Локк вважав, що саме толєрантність є «золотою серединою», яка дає змогу знайти рівновагу між край немиримирними позиціями [4, с. 123].

Виступаючи багатограним поняттям, яке на сучасному етапі розвитку людства характеризує багатоманітність відносин на всіх рівнях, цю категорію можна розглядати з огляду впливу на ту чи іншу їхню сторону. Таким чином, існує багато тлумачень толєрантності, починаючи від необхідного складника мирного співіснування людей із різною історією, культурою та ідентичністю (М. Уолцер) до визнання легітимності законних інтересів іншого (Н. Федотова) [5, с. 20]. Проте, як бачимо, ці визначення не є суперечливими, а лише поглиблюють та уточнюють все різноманіття цього феномену. Тобто, це певний принцип та передумова успішних суспільних відносин, яка не просто впливає на забезпечення миру та взаєморозуміння під час взаємодії, а забезпечує і гарантує повагу та ціннісне ставлення до всього відмінного.

За словами О. Губаря, толєрантність – це абсолютно культурне явище в тому сенсі, що вона не детермінується індивідуалістичною, егоїстичною природою людини. Згодом про те, що необхідно поважати гідність іншого, щоб зберегти й підтримати свою, могла виникнути тільки на основі розуму [6, с. 16]. Толєрантність вимагає прийняття права інших жити у відмінний від нашого спосіб і виражати інші погляди. Вона ґрунтується на розумінні необхідності множинності переконань і стилів життя для існування індивідуальної свободи.

Останнім часом толєрантність тлумачать у значенні, що варто схвалювати те, що толєруєш, однак це помилкове розуміння її логіки, оскільки виявляти толєрантність можна тільки до того, що у певному

сенсі вважається неправильним або, принаймні, менш вартісним [7, с. 282]. Як слушно зауважує О. Гюфе, базовий рівень толєрантності як добровільного визнання плюралізму полягає в готовності додержуватись діючих законів і належить до умов цивілізованого поведінки один з одним. Однак умовою можливості плюралістичної демократії є не лише пасивна толєрантність, а й здатність та готовність дистанціюватись від своїх найглибших переконань, обговорювати їх і навіть відмовитись від них під тиском переконливих аргументів. Утім, до цього не можна примушувати, на це можна лише сподіватись [14, с. 140–143].

Українське суспільство має хибне уявлення стосовно характеристик певних осіб чи їх груп, що найчастіше стає причиною дискримінації, зокрема за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Стереотипи й упередження важко змінити, проте толєрантність передбачає повагу до іншого і його визнання, що ґрунтується тільки на повазі до людини як такої. Це не обов'язково означає абсолютне схвалення, йдеться лише про те, що варто утримуватись від нав'язування власних переконань. Дискримінація є порушенням прав, що ускладнює життя людини, обмежує її свободу і можливості в аспекті вільного розвитку своєї особистості. Дискримінація позбавляє індивіда вибору того, що той вважає для себе найбільш прийнятним, і не дає змоги досягнути тих цілей, які він ставить перед собою. Тому до цього явища не можна ставитися толєрантно ані з морального, ані з правового погляду.

А. Іоффе, аналізуючи термін «толєрантність», характеризує його передусім як «сумісність». На його думку, таке розуміння толєрантності не лише демонструє можливості для взаємодії, але й визначає рамки чи межі такої взаємодії. Автор характеризує толєрантність як ціннісну категорію, котра складається з таких аспектів: психологічний (повага, доброзичливість, акцептування іншого, ідеологічна, соціальна, психологічна та психолого-фізіологічна сумісність); діяльнісний (взаємодоповнення, співпраця, кооперація, діалог, дискусія, солідарність); ціннісний (свобода, права людини, соціальна рівність, плюралізм думок, консенсус, компроміс); соціокультурний (збереження самобутності, етнічна толєрантність) [8, с. 25].

Відповідно до Декларації принципів толєрантності (далі – Декларація), толєрантність – це не поступка, поблажливості чи потурання. Це насамперед активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толєрантність у будь-якому разі не може слугувати виправданням порушення цих основних цінностей. Водночас толєрантність мають виявляти кожна людина, групи людей та держави.

Толєрантність у Декларації визначено як повагу, прийняття та правильне розуміння багатоманіття культур світу, форм самовираження та способів людської індивідуальності. Толєрантність – це гармонія в багатоманітті, добротність, яка уможливує досягнення миру та сприяє заміні культури війни культурою миру [9].

Перешкодою на шляху до встановлення толерантного ставлення є страх перед «чужим», що супроводжується невпевненістю у власних силах та переконанням, що покладатися можна лише на «своїх», тоді як «чужий» завжди, якщо не явний, то потенційний ворог [10, с. 22]. Готовність змінити власні погляди має велике значення. Так, на думку П. Рікьора, є щось «потенційно нетолерантне у тому, що ми не легко визнаємо те, що ті, хто мислить не так, як ми, мають таке ж саме право сповідувати свої погляди» [11, с. 324].

Шляхами формування здатності до толерантності є навчання, виховання, що забезпечить суспільну підтримку політики держави у сфері реалізації принципу недискримінації. Існує безпосередній зв'язок між загальним рівнем освіти та здатністю до сприйняття іншої людини як цінності. Через це слушною є думка, що освіта розширює кругозір людини, сприяє усвідомленню необхідності норм толерантності, утримує від слідування екстремістським доктринам та розвиває здатність здійснювати раціональний вибір [12, с. 71]. Виховання забезпечує формування компетентності особистості як цілісної системи, котра інтегрована пізнавальним, ціннісним та діяльним складовими елементами. Така сукупність особистісних здатностей створюється завдяки набуттю знань та навичок аналізу і рефлексії, формуванню позитивного ставлення до загальнолюдських цінностей; набуттю практичних умінь суспільної взаємодії [13, с. 313].

Висновки. Стереотипи й упередження часто стають причиною дискримінації, яка є порушенням прав людини. Через це до дискримінації не можна ставитися толерантно.

Толерантність – це передумова успішних суспільних відносин, яка не просто впливає на забезпечення миру та взаєморозуміння під час взаємодії людей, а забезпечує і гарантує повагу та ціннісне ставлення до усього відмінного.

Толерантність – багатогранне поняття, що характеризує багатоманіття відносин на усіх рівнях. У зв'язку з цим існує багато тлумачень толерантності, починаючи від необхідного складника мирного співіснування людей із різною історією, культурою та ідентичністю і закінчуючи визнанням легітимності законних інтересів іншого.

Толерантність часто тлумачать у значенні, що потрібно схвалювати те, що толеруєш, однак це неправильне розуміння, оскільки це поняття містить елемент осуду. Толерантність можлива, виходячи з припущення, що особа здійснила критичну оцінку чогось.

Перешкодою на шляху до встановлення толерантного ставлення є страх перед «чужим». Подолати це можна шляхом освіти, що забезпечить формування компетентної особистості, яка не порушує права інших лише тому, що поважає і визнає цінність людини як такої.

Таким чином, щоб бути толерантним потрібно, по-перше, мати негативне ставлення до предмета, по-друге, мати силу побороти це ставлення або опиратися йому і, по-третє, утримуватися від такого ставлення.

Перспективними видаються подальші дослідження толерантності в аспекті її позитивного впливу стосовно запобіганню окремим видам дискримінації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/document/244813925/План%20д_й%20щодо%20л_берал_зац_%20_С%20в_зового%20режиму%20для_%20Укра_ни.pdf.
2. Запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції : [монографія] / Кресіна І. (керівник авт. кол.), Вітман К., Горбатенко В. та ін. – К. : Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2015. – 384 с.
3. Логвинчук В. Толерантність як цінність політичної культури : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / В. Логвинчук ; НАН України; Інститут держави і права ім. В. Корецького. – К., 2007. – 26 с.
4. Труш О. Толерантність як механізм саморегуляції поліетнічного суспільства / О. Труш, А. Черняк // Публічне управління. – 2011. – № 4(8). – С. 122–126.
5. Захарчук Н. Філософсько-соціологічний аспект категорії «толерантність» та її роль у міжкультурній комунікації / Н. Захарчук // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – Випуск 3. – С. 23–28.
6. Губар О. Толерантність і комплементарність у контексті культури прав людини / О. Губар // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – 2007. – № 34. – С. 112–116.
7. Свендсен Л. Фр. Філософія свободи / Л. Фр. Свендсен ; пер. з норвезьк. – Львів : Видавництво Анетти Антоненко; К. : Ніка-Центр, 2016. – 336 с.
8. Иоффе А. Воспитание толерантности и уважения к культурному многообразию / А. Иоффе // Преподавание истории в школе. – 2009. – № 4. – С. 22–27.
9. Декларація принципів толерантності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503.
10. Гараджа В. Толерантность и религиозная нетерпимость / В. Гараджа // Философские науки. – 2004. – № 3. – С. 18–33.
11. Рікер П. Толерантність, нетолерантність, неприйнятне / П. Рікер; [пер. з фр. В. Андрушка] // Рікер П. Навколо політики / пер. з фр.; наук. консульт. В. Андрушко; відп. ред. А. Соболевський. – К.: Дух і літера, 1995. – С. 313–332.
12. Основи демократії : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А. Колодій. 3-тє видання, оновлене і доповнене. – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с.
13. Кендзьор П. Толерантність як ціннісна складова полікультурної компетентності особистості школяра / П. Кендзьор // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18(1). – С. 306–315.
14. Хейфе О. Справедливість: философское введение / О. Хейфе; пер. с нем. О. Кильдюшова. – М. : Праксис, 2007. – 191 с.